

**พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านกระเบา บ้านหนองบัว
และบ้านจะกุด ตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ**
**The development of history, identity, local wisdom of Ban Krabao, Ban Nong
Bua and Ban Ja Kut, Non Sung Sub-district, Khun Han District, SiSaKet**

ธัญพงศ์ สารรัตน์

Thanyapong Sararat

สาคร แก้วสมุทร

Sakorn Keawsmutr

อรพร ทับทิมศรี

Orraporn Tubtimsri

นาฏอนงค์กร รุ่งแก้ว

Natanongkorn Rungkaew

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

SiSaKet Rajabhat University

E-mail: thanyapong.s@sskru.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 6 กันยายน 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 17 ธันวาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 20 ธันวาคม 2563

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) ศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านกระเบา บ้านหนองบัว และบ้านจะกุด ตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ (2) ศึกษากระบวนการสร้าง การสืบทอด การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่น และ (3) จัดการองค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อให้เป็นระบบ อยู่ในสภาพพร้อมใช้และเข้าถึงได้ง่าย

ผลการศึกษา พบว่า (1) การพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านกระเบา บ้านหนองบัว และบ้านจะกุด ตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ อาณาบริเวณบ้านกระเบา บ้านหนองบัว และบ้านจะกุด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ในอดีตเคยเป็นที่อยู่อาศัยของพวกขอมและลาวตามลำดับ (2) กระบวนการสร้าง การสืบทอด การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้มีการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มชนมาตั้งบ้านแปงเมืองแถบนี้ และได้รับบรรดาศักดิ์ให้ปกครองบ้านเมืองผนวกกับความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และที่ตั้งสัมพันธ์ ส่งผลให้พื้นที่แถบนี้มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่สืบเนื่องตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยรัฐไทยปัจจุบันส่งผลให้เกิดการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาในเวลาต่อมา และ (3) การจัดการองค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ เกิดภูมิปัญญาที่ถือเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นแห่งนี้ ซึ่งเป็นผลผลิตของความพยายามที่จะดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสังคมซึ่งประกอบด้วยประชากรอย่างน้อย 2 กลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ๆ คือ ลาวและเขมร อาจตระหนักในคุณค่าของกันและกัน ได้แก่ ภูมิปัญญาการรำแม่มด (บ้านจะกุด) ภูมิปัญญาการสานหมวกและทอเสื่อกก (บ้านหนองบัว)

และภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากผลกระเบาและการทำเกรียน (บ้านกระเบา) ซึ่งวัฒนธรรมภูมิปัญญาทั้ง 4 ด้านนี้ ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ สืบทอด เปลี่ยนแปลง และพัฒนาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในปัจจุบัน

คำสำคัญ : อัตลักษณ์, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, บ้านกระเบา, บ้านจะกุด, บ้านหนองบัว

ABSTRACT

The objectives of this article were 1) to study the development of history, identity, local wisdom of Ban Krabao, Ban Nong Bua and Ban Ja Kut, Non Sung Sub-district, Khun Han District, SiSaKet, 2) to study the process of the creation, transference and the the change of local wisdom and 3) to manage the knowledge management according to the 2 mentioned objectives to be in ready and easy to access condition.

The result found that 1) to study the development of history, identity, local wisdom of Ban Krabao, Ban Nong Bua and Ban Ja Kut, Non Sung Sub-district, Khun Han District, SiSaKet, the area of Ban Krabao, Ban Nong Bua and Ban Ja Kut which were the part of Non Sung Sub-district, Khun Han District, SiSaKet in the past was the habitat of Khom and Laos, respectively. 2) to study the process of the creation, transference, Then there was the migration to this area and received the authority to rule the city. With the prosperity of natural resources, environment and relation, this area had the continuous development of history since pre-historic era until present Thai state. Then it influenced the creation of wisdom in the following time and 3) to manage the knowledge management according to the 2 mentioned objectives, the local wisdom was the identity of this local. It was the attempt to live with the nature and society composing of at least 2 major races which were Laos and Khmer that might aware of each other's value which were witch dancing wisdom (Ban Ja Kut), hats and reed mats weaving wisdom (Ban Nong Bua) and the dying of Krabao fruit and wagon making (Ban Krabao). There 4 wisdoms went through the process of creation, inherit, change and development to comply with the change of economy, society and technology in the present.

Keywords: Identity, Local wisdom, Ban Krabao, Ban Nong Bua, Ban Ja Kut

1. บทนำ

ประเวศ วะสี ได้ให้นิยามของ “ภูมิปัญญา” ไว้ว่า ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่คู่สังคมมนุษย์ มาช้านาน เป็นการดำรงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติตามกาลเวลา และมีการสืบทอดแบบแผนความรู้เป็นมรดกมาช้านานและเชื่อมโยงกันหมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ ค่าใช้จ่าย การศึกษา วัฒนธรรม (ประเวศ วะสี, 2534) อีกทั้งยังช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และอำนวยความสะดวกในการทำงานเพื่อพัฒนาชนบทของกลุ่มบุคคลเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน โดยใช้เป็นแนวทางในการทำงานให้สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตชาวบ้านมากยิ่งขึ้น (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544)

อาณาบริเวณบ้านกะเบา บ้านจะกุด และบ้านหนองบัว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของตำบลโนนสูง อำเภอชุมหาญ จังหวัดศรีสะเกษ สภาพพื้นที่โดยทั่วไปมีลักษณะสูงๆ ต่ำๆ คล้ายลูกคลื่นที่ทอดตัวเป็นแนวยาวจากทิศตะวันตกไปตะวันออก (ภราดร ศรีปัญญา และคณะ, 2558) พื้นที่แถบนี้ในอดีตเคยเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ขอม โดยมีปูชนียสถานปรากฏเป็นหลักฐาน เช่น ปราสาทตาหนักไทร ปราสาทหินภูฝ้าย ซึ่งสันนิษฐานว่าดินแดนแห่งนี้เคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนแล้วโรยร้างไป ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้พื้นที่แถบนี้กลับมีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้ง คือ ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างไทย - ลาว ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คนลาวจำนวนมากอพยพเข้ามาถูกกวาดต้อนมาตั้งชุมชนใหม่ภายหลังเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ มีชาวลาวบางส่วนที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แถบนี้ (อุษานาศรีเคน, 2546) ซึ่งมีหัวหน้าชื่อ นายหาญ นายอูด นายเอก และนายเหลียง ซึ่งหัวหน้าของชาวลาวแต่ละกลุ่มได้นำสมัครพรรคพวกแยกย้ายกันไปตั้งหลักแหล่งทำมาหากินยังถิ่นต่างๆ และได้รับบรรดาศักดิ์ให้ปกครองบ้านเมือง ส่งผลให้เกิดพัฒนาการเรื่อยมา อันเป็นที่มาของภูมิบ้านนามเมืองในที่สุดจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะกลุ่มนายเอกได้นำพรรคพวกไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านตาเอก (บ้านตาเอก ตำบลกันทรอม อำเภอชุมหาญ) กลุ่มนายอูด ได้นำพรรคพวกไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านตาอูด (บ้านตาอูด ตำบลตาอูด อำเภอชุมหาญ) และกลุ่มนายหาญ ได้นำสมัครพรรคพวกมาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านโนนแดง (บ้านแดง ตำบลชุมหาญ อำเภอชุมหาญ) (คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ศรีสะเกษ, 2535) โดยเฉพาะนายหาญที่มีคนยำเกรงและเคารพนับถือมาก ส่งผลให้พระยาสุโขทัยรัตนโกสินทร์ครุฑทอง เจ้าเมืองสุโขทัย ได้รับตัวให้ไปรับราชการอยู่ด้วยจนได้รับตราตั้งให้เป็น “ขุนหาญ” และเมื่อขุนหาญได้ออกจากราชการ แล้วจึงได้อพยพครอบครัวกลับมาอยู่ที่บ้านโนนแดงตามเดิม และต่อมาได้รับแต่งตั้งให้เป็นกำนัน นับว่าขุนหาญได้เป็นกำนันคนแรกของตำบลชุมหาญ อำเภอสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ ครั้นเมื่อ พ.ศ.2497 ได้มีการแบ่งพื้นที่อำเภอสุรินทร์ขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ จึงได้ตั้งชื่อว่า “กิ่งอำเภอชุมหาญ” โดยขึ้นอยู่ในความปกครองของอำเภอสุรินทร์และได้ยกฐานะเป็นอำเภอชุมหาญเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2501 (สุทัศน์ กองทรัพย์, 2536)

จากการศึกษาครั้งนี้จะเน้นศึกษาในพื้นที่ของบ้านกระเบา หมู่ที่ 4 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 6 และบ้านจะกุด หมู่ที่ 7 ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอชุมหาญที่มีการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่โดดเด่น ได้แก่ ภูมิปัญญาการรำแม่เม็ด (รำสเอง) ภูมิปัญญาการสานหมวก และทอเสื่อกก และภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากผลกระเบาและการทำเกวียน อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น

อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บ้านเมืองแถบนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่สำคัญคือการหลั่งไหลเข้ามาของคนต่างถิ่น รวมถึงคนจีน ทำให้เกิดชุมชนที่เป็นตลาดย่านการค้าถาวรขึ้นทั้งในแถบตัวอำเภอชุมหาญ และหมู่บ้านโดยรอบ ซึ่งเป็นพื้นฐานของเมืองสมัยปัจจุบัน นอกจากนั้นการเข้ามาของคนต่างถิ่นและคนจีนยังทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม ระหว่างเมืองและหมู่บ้านในชนบทอย่างกว้างขวาง มีการนำสินค้าจากเมืองไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าเกษตรและของป่าจากชาวบ้าน เกิดเส้นทางคมนาคมทางบก รวมทั้งตลาดและแหล่งซื้อขายสินค้าตามชุมชนชนบทจำนวนมาก ในขณะเดียวกันคนจีนบางพวก และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อพยพย้ายถิ่นมาตั้งถิ่นฐานได้เข้าไปตั้งหลักแหล่งแต่งงานปะปนกับชาวบ้าน ผลที่ตามมาก็คือการผสมผสานกันทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความเชื่อ ซึ่งถึงแม้ว่า ประณู ทรัพย์สาร ได้ตั้งข้อสังเกตว่า การเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม ของหมู่บ้านในภาคอีสานจะเกิดขึ้นน้อยมากก็ตาม (ประณู ทรัพย์สาร, 2525) ทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นอำเภอชุมหาญมีลักษณะที่น่าสนใจศึกษา

ทั้งนี้ การศึกษาเรื่อง “พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านกระเบา บ้านหนองบัว และบ้านจะกุด ตำบลโนนสูง อำเภอชุมหาญ จังหวัดศรีสะเกษ” ยังไม่มีผู้ใดศึกษา พบแต่เพียง

การศึกษาภาพรวมของอำเภอ และประวัติศาสตร์หมู่บ้านโดยสังเขป เช่น “ข้อมูลการวิจัยชุมชนด้วยวิธีวิจัยเรื่องชาติพันธุ์วรรณนาแบบเร่งด่วน (RECAP) ของเทศบาลตำบลโนนสูง อำเภอชุมหาญ จังหวัดศรีสะเกษ” (ม.ป.ป.) ซึ่งเป็นข้อมูลที่รวบรวมมา ยังไม่ได้มีการวิเคราะห์นำเสนอในรูปแบบงานวิจัยอย่างเป็นระบบ ยังไม่ให้อข้อมูลเกี่ยวกับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ในเชิงพัฒนาท้องถิ่นที่ชัดเจน ผลงานของคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์จังหวัดศรีสะเกษ (2535) เรื่อง “ประวัติศาสตร์จังหวัดศรีสะเกษฉบับสมบูรณ์” งานเรื่อง “ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ” (2543) งานเรื่อง “วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ” (2545) งานเรื่อง “ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น : ประวัติอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ของจังหวัดศรีสะเกษ” (2545) และหนังสือ “ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดศรีสะเกษ” (2529) ซึ่งผู้ศึกษานำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาเกี่ยวกับประวัติบ้านกระเบา บ้านหนองบัว และบ้านจะกุด ตำบลโนนสูง อำเภอชุมหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ตลอดจนนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและอภิปรายผลในการศึกษาครั้งต่อไป ซึ่งการศึกษาครั้งนี้เป็นความพยายามที่จะศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและภูมิปัญญาจากท้องถิ่น ตลอดจนปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สังคมในท้องถิ่น เพื่อให้ได้ความรู้ที่ถูกต้องลึกซึ้งเป็นระบบ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งด้านวิชาการและการพัฒนา

อีกทั้งงานวิจัยนี้ยังเป็นส่วนหนึ่งจากโครงการยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เพื่อพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 โดยใช้แหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านจะกุด บ้านหนองบัว และบ้านกระเบา ตำบลโนนสูง อำเภอชุมหาญ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้มาพัฒนาแหล่งเรียนรู้และสร้างรูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาเยาวชนด้านทักษะชีวิตและอาชีพในศตวรรษที่ 21 โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับชุมชนแห่งนี้ต่อไป เพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน และยังเป็นแนวทางในการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย รวมถึงจะทำให้ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของบริบทท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันและมีใช้เพียงด้านกายภาพ แต่ยังหมายรวมถึงความหลากหลายในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาอย่างเหมาะสมและยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคม และรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านกระเบา บ้านหนองบัว และบ้านจะกุด ตำบลโนนสูง อำเภอชุมหาญ จังหวัดศรีสะเกษ
2. ศึกษากระบวนการสร้างความรู้ (ภูมิปัญญา) และการปรับเปลี่ยน สืบทอดภูมิปัญญาของคนในชุมชน
3. จัดการความรู้ที่ได้ตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อให้เป็นระบบ อยู่ในสภาพพร้อมใช้ และเข้าถึงได้ง่าย เพื่อที่จะได้นำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งทางด้านการศึกษาและการพัฒนา

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตทางวิชาการ

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์บ้านกระเบา บ้านหนองบัว และบ้านจะกุด จากอดีตถึงปัจจุบัน โดยสังเขป รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมสร้างความรู้ การปรับเปลี่ยน สืบทอด และพัฒนา จัดการความรู้ (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) ให้เป็นระบบ อยู่ในสภาพพร้อมใช้ และเข้าถึงได้ง่าย

3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

บ้านจะกุด หมู่ 7 บ้านกระเบา หมู่ 4 และบ้านหนองบัว หมู่ 6 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอชุมหาญในปัจจุบันทางด้านทิศตะวันตก

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์เป็นต้นมา
2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน กระบวนการสร้าง (กิจกรรมการสร้างความรู้) การเปลี่ยนแปลง สืบทอดภูมิปัญญาของคนท้องถิ่น อันจะทำให้คนท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ
3. ได้จัดการความรู้ (ภูมิปัญญา) ท้องถิ่นแห่งนี้ให้เป็นระบบ อยู่ในสภาพพร้อมใช้ เข้าถึงได้ง่าย เพื่อเป็นทุนทางปัญญาที่จะนำไปใช้ได้ทั้งในด้านการศึกษาและการพัฒนา

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้จะแบ่งประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นตามเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเป็น 5 หมวด คือ หมวดที่ 1 ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา หมวดที่ 2 ภาษาและวรรณกรรม หมวดที่ 3 ศิลปกรรมและโบราณคดี หมวดที่ 4 การละเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ หมวดที่ 5 ชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ และสังเคราะห์และสรุปสาระสำคัญของข้อมูลตามองค์ประกอบของข้อมูลภูมิปัญญาใน 5 ด้าน ประกอบด้วยด้านเนื้อหา ด้านคติความเชื่อ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเปลี่ยนแปลง และวิวัฒนาการ และด้านการถ่ายทอดและสืบสาน

6. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้จะเริ่มจากการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปสาระสำคัญของข้อมูล จากนั้นมีการสำรวจและเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ เก็บข้อมูลทางกายภาพ โดยการสำรวจ สัมภาษณ์องค์ความรู้จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง จัดเวทีกลุ่มย่อย แหล่งข้อมูลคือ ประชาชนชาวบ้านในท้องถิ่นจำนวน 20 คน ที่ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นประชาชนบ้านที่ได้รับการแนะนำและติดต่อโดยสำนักงานเทศบาลตำบลโนนสูง และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกข้อมูลภูมิปัญญา และเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของแบบบันทึกภูมิปัญญา และปรับแก้ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและนำไปใช้ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์ประชาชนบ้านตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนกรกฎาคม 2563 และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากแบบบันทึกภูมิปัญญา โดยใช้รูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อสรุปประเด็น อันจะนำมาเป็นฐานข้อมูลของชุมชนที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อเป็นแนวคิดในการศึกษาค้นคว้า อ้างอิง รวมถึงการทำความเข้าใจอดีตของชุมชนที่ถูกต้องอันจะนำไปสู่การพัฒนาปัจจุบันและการวางแผนอนาคตได้อย่างเหมาะสม

7. ผลการวิจัย

7.1 ภูมิสังคม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านกระเบา บ้านหนองบัว และบ้านจะกุด ตำบลโนนสูง อำเภอชุมหาญ จังหวัดศรีสะเกษ

7.1.1 ภูมิสังคม

อำเภอชุมหาญ มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ลาดต่ำลงมาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ในอดีตคืออาณาบริเวณที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของพวกขอม โดยมีปูชนียสถานปรากฏเป็นหลักฐาน เช่น ปราสาทตาหนักไทร ปราสาทหินภูฝ้าย ซึ่งสันนิษฐานว่าดินแดนแถบนี้เคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อน ต่อมาถึงสมัยของการเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. 2369 – 2371 ที่ได้ยกทัพมารุกรานเข้ามายังไทย แต่ก็ต้องได้รับความพ่ายแพ้และแตกทัพกลับไป แต่ยังมีชาวลาวบางส่วนที่ตกค้างอยู่ ซึ่งมีหัวหน้าชื่อนายหาญ นายอุด นายเอก และนายเหลื่อง ซึ่งเป็นหัวหน้าของชาวลาวแต่ละกลุ่มได้นำสมัครพรรคพวกแยกย้ายกันไปตั้งหลัก

แหล่งทำมาหากินยังถิ่นต่างๆ ส่งผลให้เกิดการสร้างบ้านแปงเมืองและมีพัฒนาการสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (กระทรวงมหาดไทย, 2529)

ภาพที่ 1 แผนที่ตั้งอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดศรีสะเกษ

ที่มา : หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ตำบลโนนสูงในอดีต คือ บ้านโนนสูง หมู่ที่ 1 เดิมขึ้นตรงต่อตำบลบักตอง อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีนายพรหม ไชยชนะ เป็นกำนันตำบลบักตอง ต่อมาบ้านโนนสูง และหมู่บ้านใกล้เคียงรวมทั้งหมด 11 หมู่บ้าน ได้ประชุมพิจารณาขอแยกตำบล จึงได้ทำหนังสือถึงนายอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดศรีสะเกษ จนถึงกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย อนุญาตให้จัดตั้งเป็นตำบลโนนสูงเมื่อ พ.ศ.2515 โดยรวมราษฎรจากตำบลโนนสูงและตำบลกันทรอม มีบ้านกระเบา หมู่ที่ 3 บ้านกันทรวง หมู่ที่ 4 บ้านหนองผือ หมู่ที่ 8 ให้ขึ้นตรงต่อตำบลโนนสูง มีนายสอน คำลอย เป็นกำนันคนแรก ต่อมากรมการปกครองดูแลไม่ทั่วถึงจึงขอแยกหมู่บ้านกันทรวง บ้านห้วย บ้านหนองผือ บ้านห้วยจันทร์ ไปขออนุญาตจัดตั้งเป็นตำบลห้วยจันทร์เมื่อ พ.ศ.2522 มีนายบุญเลิศ ปานทอง เป็นกำนันคนแรกของตำบลห้วยจันทร์ ตำบลโนนสูง จึงมีหมู่บ้านที่ขึ้นตรงต่อการปกครอง 9 หมู่บ้าน คือ บ้านโนนสูง หมู่ที่ 1 บ้านด่าน หมู่ที่ 2 บ้านนา หมู่ที่ 3 บ้านกระเบา หมู่ที่ 4 บ้านกระเจา หมู่ที่ 5 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 6 บ้านจะกุด หมู่ที่ 7 บ้านค้อตานี หมู่ที่ 8 และบ้านน้อยแสงตะวัน หมู่ที่ 9 แต่ในที่นี่จะศึกษาเฉพาะบ้านกระเบา บ้านหนองบัว และบ้านจะกุด เท่านั้น เนื่องจากมีอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาที่โดดเด่นประกอบด้วยชนเผ่า 3 กลุ่ม คือ เผ่าเขมร เผ่าส่วย เผ่าลาว มีวิถีชีวิตเป็นเอกลักษณ์ตามชนเผ่าต่างๆ เช่น ประเพณีแซนโฎนตา รำแม่ตม มีภาษาถิ่นเป็นภาษาเอกลักษณ์ของตนเอง ดำรงชีวิตตามวิถีชนเผ่า มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของชนเผ่า มีความผูกพันแบบเครือญาติ การแต่งกายพื้นเมืองจึงนิยมสวมใส่เสื้อผ้าที่ทำทอเป็นผ้าฝ้ายทอมือลายลูกแก้ว โดยนิยมใส่กันเกือบทุกคน เมื่อมีงานบุญประเพณีต่างๆ มีความนับถือบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น การบูชาผีบ้านผีเรือน การเซ่นศาลปู่ตา การบนบานศาลกล่าวก่อนจะประกอบพิธีกรรมตามวิถีชนเผ่า ราษฎรโดยทั่วไปประกอบอาชีพทางการเกษตร ต่อมามีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป มีอุตสาหกรรมซึ่งมีความสัมพันธ์กับการผลิตทางการเกษตรของตำบล โดยมีโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้แปรรูปผลผลิต ได้แก่ โรงสีข้าว ที่ส่วนใหญ่มีขนาดเล็กกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ (สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย, 2545)

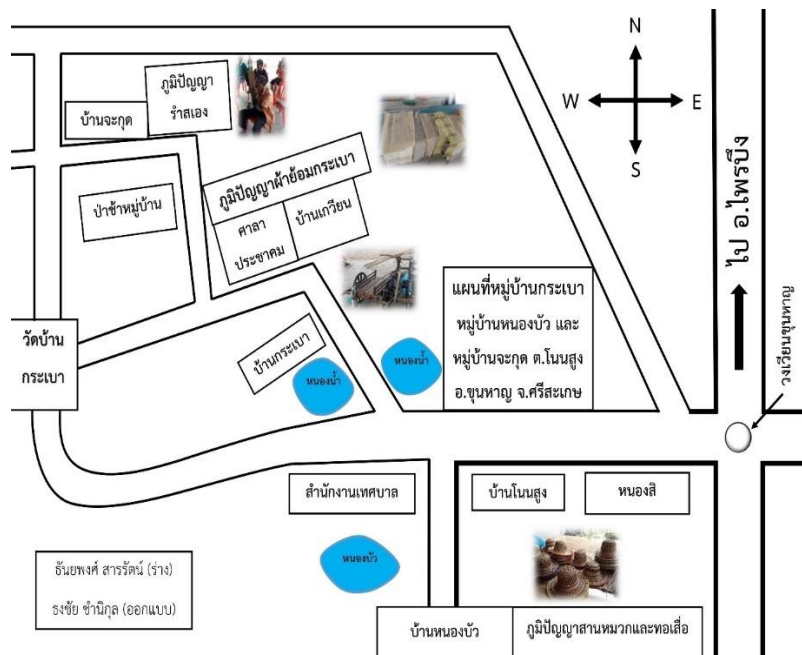
บ้านกระเบา บ้านจะกุด และบ้านหนองบัว มีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ซึ่งทางอำเภอและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอชุมพลบุรี โดยเฉพาะสำนักงานเทศบาลตำบลโนนสูง ที่ได้ร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์ฟื้นฟู สืบสาน และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมภูมิปัญญาจากชมรมผู้สูงอายุตำบลโนนสูงในด้านความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ซึ่งคนในท้องถิ่นเคยมีความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม คล้ายคลึงกับชาวอีสาน ชาวล้านช้าง และชาวจีนแต้จิ๋ว ปัจจุบันความเชื่อ ประเพณี

และพิธีกรรมหลายอย่างได้เปลี่ยนแปลงไป บางอย่างเลือนหายไป บางอย่างผสมกลมกลืนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ จนกลายเป็นประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น (สำนักงานเทศบาลตำบลโนนสูง, ม.ป.ป.)

7.1.2 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

7.1.2.1. บ้านกระเบา หมู่ที่ 4 ตำบลโนนสูง อำเภอชุมหาญ

จากข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าระบุว่า ชื่อบ้านนามเมืองของหมู่บ้านแห่งนี้มาจากชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งต้นกระเบาเป็นต้นไม้ที่ขึ้นตามริมฝั่งห้วยหรือฝั่งน้ำ ผลกลม บางแห่งในสมัยก่อนสามารถนำมาบริโภคได้ และเป็นอาหารสัตว์ป่า เช่น ลิง (ประดิษฐ์ ศิลปิน, สัมภาษณ์) หมู่บ้านแห่งนี้ตั้งเมื่อ พ.ศ.2430 โดยนายจันทร์กัณนางสาย เป็นคนกัมพูชาที่ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านกระเบาในปัจจุบัน เพราะมีทำเลเหมาะกับการเพาะปลูก มีลำห้วยไหลผ่าน และมีต้นกระเบาเป็นจำนวนมาก ต่อมาหมู่บ้านแห่งนี้ได้ร้างผู้คนไปเนื่องจากเกิดโรคระบาด ผู้คนตายมากมาย ผู้คนส่วนหนึ่งได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่บ้านกระเบาใน

ภาพที่ 2 แผนที่แหล่งภูมิปัญญา

ที่มา : คณะผู้วิจัย

ปัจจุบัน ต่อมาเมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสต่อพสกนิกรชาวสยามว่า ให้ประชากรราษฎร์ทุกคนหามาปลูกเป็นของตนเอง ผู้คนเมื่อร่วมพิจารณากันแล้วจึงได้ตั้งชื่อตามผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน คือ นายจันทร์กับนางสาย ดังนั้นคนบ้านกระเบาในอดีตถึงปัจจุบันจึงมีนามสกุล “สายจันทร์” ส่วนสถานที่สำคัญในชุมชนคือ โรงเรียนบ้านกระเบา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดกระเบาคันตรวง วัดบ้านกระเบา ศาลาประชาคมหมู่บ้าน ประปาหมู่บ้าน และหอกระจายข่าว เป็นต้น (ศศิวิมล คำลอย, สัมภาษณ์)

ของกระทรวงมหาดไทย และใช้ชื่อว่าหมู่บ้านหนองบัวจนถึงปัจจุบัน สถานที่สำคัญคือ โรงเรียนบ้านหนองบัว นามสกุลที่สำคัญคือ พิมมาศ และ คำลอย

7.1.2.3. บ้านจะกุด หมู่ที่ 7 ตำบลโนนสูง อำเภอชุมพวง

หมู่บ้านนี้ตั้งเมื่อ พ.ศ.ใดไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด และผู้ที่มาตั้งหมู่บ้านแห่งนี้ก็ไม่ปรากฏแน่ชัดว่า เป็นผู้ใด จากข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าระบุว่า ผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อนายตา ไสว คนที่สองชื่อนายพัน ปานทอง พื้นที่แห่งนี้ขึ้นตรงกับตำบลกันทรวิชัย อำเภอชุมพวง ต่อมาได้ขึ้นตรงกับหมู่บ้านกระเบา หมู่ที่ 3 ตำบลกันทรวิชัย เนื่องจากประชากรมีจำนวนน้อยไม่เหมาะที่จะตั้งเป็นหมู่บ้าน โดยบ้านกระเบาเป็นนายสอน ปานทอง เป็นผู้ใหญ่บ้าน ต่อมาได้มีการตั้งตำบลโนนสูงขึ้น บ้านจะกุดจึงได้แยกหมู่บ้านออกจากตำบลกันทรวิชัยมาขึ้นตรงกับตำบลโนนสูง โดยได้เปลี่ยนเป็นหมู่ที่ 7 ในเวลาต่อมาถึงปัจจุบัน ซึ่งที่มาของชื่อสันนิษฐานว่ามาจากชื่อของเครื่องถือท้ายเรือที่คล้ายหางเสือ ทำด้วยไม้เป็นแผ่นใหญ่ รูปร่างคล้ายพาย มีด้ามยาว เพี้ยนมาจากคำว่า จังกุด หรือ ตะกุด

ด้วยความเหมาะสมของที่ตั้ง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ทำให้ชุมชนบ้านกระเบา จะกุด และหนองบัว มีรากฐานที่มั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ภูมิปัญญา สมดังคำขวัญที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของท้องถิ่นแห่งนี้ว่า “โนนสูงรักท้องถิ่น พื้นดินเกษตรอินทรีย์ ผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือ ให้ความร่วมมือพัฒนาเศรษฐกิจ ใช้ทักษะชีวิต ดูแลสุขภาพ ภาวใต้ความร่วมมือเวทีประชาคม” (สำนักงานเทศบาลตำบลโนนสูง, ม.ป.ป.)

7.2 อัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านกระเบา บ้านจะกุด และบ้านหนองบัว ตำบลโนนสูง อำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2398 เป็นต้นมา ส่งผลให้รัฐและตลาดสมัยใหม่เชื่อมโยงท้องถิ่นต่างๆ เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้รัฐบาลกลาง ทำให้ตัวตนของท้องถิ่นต่างๆ เลือนหายไป กระบวนการนี้เริ่มขึ้นในยุคปฏิรูปประเทศตามแบบตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา (ปิยนารถ บุนนาค, 2550) จนกระทั่งทศวรรษ 2520 ท้องถิ่นเริ่มลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิประโยชน์และอำนาจของท้องถิ่นอย่างคึกคัก และหวนกลับมาสร้างอัตลักษณ์หรือตัวตนของคนขึ้นใหม่และต้องเป็นอัตลักษณ์ที่มีความหมายกับบริบททางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม แกนกลางของอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สร้างขึ้นใหม่ คือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ, 2546)

ผลการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านจะกุด บ้านกระเบา บ้านหนองบัว มีทั้งสิ้น 4 ภูมิปัญญาเมื่อแยกประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่มีเพียง 3 หมวดดังนี้

หมวดที่ 1 ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา จำนวน 1 ภูมิปัญญา คือ ประเพณีรำแม่มด

หมวดที่ 3 ศิลปกรรม และโบราณคดี จำนวน 2 ภูมิปัญญา ได้แก่ การทอเสื่อและสานหมวกจากกก และการทำเกวียน

หมวดที่ 5 ชีวิตความเป็นอยู่ และวิทยาการ จำนวน 1 ภูมิปัญญา การทอผ้าและย้อมผ้าจากผลกระเบา

7.2.1 รำแม่มด (สะเองลาว) และแซนโฌนตา บ้านจะกุด

ประเพณีแซนโฌนตา เป็นประเพณีวันสารทของชาติต่างๆ นับเป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่ทำให้ญาติๆ ได้ทำบุญให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับเฝ้านเคียงกับวันสารทไทย วันสารทจีน และในวันวัฒนธรรมของชาวเขมรที่มีวัน

สารทเขมรหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าประเพณีแซนโฌนตา ซึ่งชาวไทยเชื้อสายเขมรจะให้ความสำคัญเป็นอย่างมากเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยมีการทำในทุกหมู่บ้าน

ประเพณีรำแม่มด (เรียกในวัฒนธรรมลาว เขมร)/ รำสะเอง (เรียกในวัฒนธรรมส่วย เยอ)/รำผีฟ้า (เรียกในวัฒนธรรมลาว) พิธีนี้มีความไม่แน่นอนหรือกำหนดวันตายตัวว่าจะจัดขึ้นปีละกี่ครั้ง ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นเมื่อมีการเก็บ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการทรงเจ้า เพราะเชื่อว่าเป็นเทพหรือผีประจำถิ่น โดยพิธีรำแม่มดจะเกิดขึ้นเมื่อผู้ป่วยซึ่งรักษาโดยธรรมชาติหรือในโรงพยาบาลหรือแพทย์ปัจจุบันแล้วไม่หายจึงต้องจัดพิธีรำแม่มดขึ้น ซึ่งจะจัดขึ้นตั้งแต่หัวค่ำจนถึงเช้า โดยมีการใช้ดนตรีพื้นบ้านที่ผสมผสานระหว่างแคน ปี่ และกลอง โทน กอปรกับแม่ครูและหมอล่า คนที่รำต้องเป็นผู้หญิง เวทีแม่มดก็ต้องเป็นหลังคาที่มุงใบมะพร้าวเป็นหลัก ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมดนตรีในพิธีกรรมบำบัดโรคได้อีกทางหนึ่ง โดยมีผู้นำภูมิปัญญาที่สำคัญคือนายกัต ศรีระเจริญ และคณะ (กัต ศรีระเจริญ, สัมภาษณ์) ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของประเพณีคือ เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพชน เจ้ากรรมนายเวร ผีสางเทวดา ที่ช่วยคุ้มครองชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข (อยู่ดีมีแรง) และเป็นการสะเดาะเคราะห์ เสียเคราะห์ เพื่อความเป็นป็นสิริมงคล ความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมมือกันแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน

ภาพที่ 3 สาธิตภูมิปัญญารำสะเอง
ที่มา : คณะผู้วิจัย

ในส่วนการบริหารจัดการจะขึ้นอยู่กับการที่เมื่อมีคนเจ็บป่วย และสถานที่จะไม่แน่นอน และด้านการถ่ายทอดและสืบสานนั้น มีความเชื่อว่าหากบรรพบุรุษเคยทำจะต้องมีการสืบสาน หากยกเลิกไม่กระทำต่อจะเกิดภัยพิบัติแก่หมู่บ้านนั้น ฉะนั้น ประเพณีนี้จึงเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยคติและความเชื่อของคนในหมู่บ้านจะอยู่ในรูปของกิจกรรมในชมรมผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมร่วมกัน มีการพบปะสนทนา ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีกันของผู้สูงอายุในชุมชน มีการถ่ายทอดและสืบสานให้กับบางองค์กรที่มีการว่าจ้างให้ไปสาธิตหรือแสดงในที่ต่างๆ บ้างในบางโอกาส

7.2.2. การสานหมวกด้วยต้นกกและการทอเสื่ออก บ้านหนองบัว

อาชีพดังกล่าวเป็นผลจากการที่ชาวบ้านมีอาชีพหลักคือทำนาและสวนยางพารา โดยเมื่อว่างจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวชาวบ้านก็จะว่างงาน และไม่มียาชีพเสริม แต่เนื่องด้วยในท้องถิ่นมีทรัพยากรทางธรรมชาติจำนวนมากและหลากหลายประเภทที่เหมาะสมต่อการนำมาผลิตเครื่องจักสาน ดังกล่าวคล้ายคลึงกับงานศึกษาของเอเจียน แอมอนิเย ที่ว่า “คนในชุมชนหาญมีวัฒนธรรมการผลิตของใส่เงินจากใบลานด้วย” (เอเจียน แอมอนิเย, 2541) แต่การบริหารจัดการภูมิปัญญาดังกล่าวยังไม่ปรากฏเด่นชัดนัก เนื่องจากเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่จัดทำขึ้นเมื่อลูกค้ามาสั่งเท่านั้น และในปัจจุบันทางสำนักงานเทศบาลตำบลโนนสูงได้จัดหาวัสดุอุปกรณ์ และวิทยากรมาฝึกสอนวิธีการและขั้นตอนการทอเสื่อจากกกและสานหมวกจากกก และได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ของตนเองมาประกอบด้วย เพราะต้องการจะลองทำลวดลายใหม่ๆ โดยเน้นลาย 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มลายแม่บท (ลายขัด ลายสอง ฯลฯ) 2) กลุ่มลายพัฒนา (ลายตีหล่ม ลายตีตะแคง ลายเฉลว ลายตาชะลอม)

และ 3) ลายประดิษฐ์ (ลายดอกจัน ลายดอกพิกุล ลายขีด ลายพัด ลายข้าวหลามตัด) ดังกล่าว มีการนำเอา ระบบการแบ่งงานทำกันเป็นกลุ่มๆ เพื่อมารวมกัน ซึ่งแม้จะเป็นที่พึงพอใจโดยทั่วไป แต่วิธีการดังกล่าวอาจทำให้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานจะประสบปัญหา ขาดแคลนผู้มีความรู้ที่เข้าใจกระบวนการผลิตและทักษะในการผลิตอย่างครบวงจรที่จะสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนี้ได้ทั้งกระบวนการ ดังนั้น จึงควรมีการจัดเก็บข้อมูลและกรรมวิธีในการทำเครื่องจักสานแบบครบวงจรของคนในท้องถิ่นไว้โดยละเอียดทุกขั้นตอน อีกทั้งยังไม่ได้ผลิตในปริมาณที่มากจนสามารถนำออกไปวางจำหน่ายได้ จะผลิตก็ต่อเมื่อมีลูกค้ามาสั่ง ลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นที่รู้จักโดยการบอกปากต่อปากของผู้ที่เคยมาพบเห็นที่และผู้ที่มาใช้ผลิตภัณฑ์ ดังนั้น ชาวบ้านจึงนำเส้นกกราชินี (ชาวบ้านเรียกเพราะได้รับการส่งเสริมการปลูกจากโครงการศิลปาชีพในสมเด็จพระบรมราชินีพันปีหลวง) และต้นผือ (ไผ่) ที่มีการปลูกและหาได้ง่ายในท้องถิ่นมาสานเป็นหมวกและเสื่อเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน และเป็นการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อพัฒนาสู่การลงทะเบียนเป็นสินค้า OTOP ต่อไป ผู้นำภูมิปัญญาคือ นางบุญมี พิมมาศ เป็นประธานกลุ่ม จัดตั้งเมื่อ พ.ศ.2559 โดยในขั้นแรกคนในชุมชนทำขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือนเพื่อความสะดวกในการดำรงชีพ ต่อมามีการนำไปแลกเปลี่ยนกับผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่ผลิตเองไม่ได้แต่ต้องการใช้ ต่อมาเมื่อความสัมพันธ์ในชุมชนและระหว่างชุมชนขยายตัวกว้างขวางออกไป การแลกเปลี่ยนสิ่งของกับสิ่งของก็พัฒนาไปสู่การซื้อขายต่อไป

ภาพที่ 4,5,6,7 ภูมิปัญญาการทอเสื่อสานหมวกจากต้นกกราชินีของชาวบ้าน
ที่มา : คณะผู้วิจัย

ปัจจุบันภูมิปัญญาดังกล่าวมิใช่เป็นเพียงอาชีพเสริมเหมือนสมัยก่อนแล้ว ได้มีหน่วยงานภาครัฐเข้าไปส่งเสริมพัฒนาทั้งรูปแบบและเทคโนโลยีในการผลิตจนกลายเป็นอาชีพหลักที่ทำรายได้ให้แก่ผู้ผลิตอย่างเป็นกอบเป็นกำ ถึงแม้ว่ากาลเวลาผันแปร เทคโนโลยีและวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้มีอิทธิพลต่อสังคมท้องถิ่น สภาพภูมิประเทศเปลี่ยนแปลงไป ภูมิปัญญาด้านการทำหัตถกรรมพื้นบ้านค่อยๆ ถูกทดแทนด้วยข้าวของเครื่องใช้ที่เป็นวัสดุสังเคราะห์ต่างๆ เช่น พลาสติก แต่การผลิตก็ยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง (บุญมี พิมมาศ, สัมภาษณ์)

7.2.3 การย้อมผ้าจากผลกระเบา บ้านกระเบา วัฒนธรรมดังกล่าวถือเป็นการย้อมสีธรรมชาติเป็นหลักภายใต้การขับเคลื่อนของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติเป็นหลักภายใต้การขับเคลื่อนของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านกระเบา โดยเน้นจากผลกระเบาหรือเม็ดกระเบา อีกทั้งเป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติ สีธรรมชาติเป็นสีที่บริสุทธิ์ ไม่มีพิษต่อร่างกาย และผ้าที่ได้มีความโดดเด่นเฉพาะ เวลาทอขึ้นเงา สีไม่ตก ใส่สบาย แต่ขั้นตอนการทำค่อนข้างยุ่งยาก แขน 1 คืบหรือ 2 คืบ เมื่อแช่น้ำปูนใสเสร็จแล้วจึงล้างออก ต้องใช้น้ำปริมาณมากในการล้างสีออกแบบไม่ต้องขยี้ผ้า ซึ่งอยู่บริเวณหนองสีที่เป็นหนองน้ำขนาดใหญ่และเป็นแหล่งน้ำสาธารณะของผู้คนตำบลโนนสูงและชาวอำเภอบางบาล ภายหลังได้นำมาฝัดแดดฝัดลมหลายรอบ ดังกล่าวต้องอาศัยทักษะ ความอดทน ความชำนาญ และประสบการณ์ในการย้อมสีแต่ละครั้งให้เหมือนกัน ซึ่งสีที่ได้จะให้สีดินลาวาหรือสีโคลนภูเขาไฟอ่อน เรียกว่า “สีกระเบา” อันเป็นเอกลักษณ์ของบ้านกระเบา นอกจากนี้ทางชุมชนยังได้ใช้วัตถุดิบที่ได้จากเปลือกไม้และผลผลิตจากต้นไม้หลากหลายชนิด เช่น เปลือกประดู่ (ให้สีน้ำตาล น้ำตาลแดง) ขมิ้น (ให้สีเหลือง) ใบหูกวาง (ให้สีเหลืองอ่อน) และดอกอัญชัน (ให้สีม่วง สีฟ้า สีน้ำเงิน)

เป็นต้น รวมถึงสีจากเปลือกมังคุด ดอกลำดวน ใบเตย ใบตอง ย่านาง ใบลิ้นฟ้า เมล็ดจากต้นตานกพิราบ (ชาวบ้านเรียก มีลักษณะเป็นเม็ดสีน้ำตาลคล้ายๆตานกพิราบ สามารถนำมาย้อมผ้าและผมได้) และสีลาวา คือ เอาดินภูเขาไฟแดงๆ จากขุนหาญมาย้อม นวดดินมาทำให้ละเอียด ร่อนให้สะอาดผสมกับน้ำและเอามาย้อมกับผ้าฝ้าย โดยอาศัยน้ำปูนใสที่ช่วยให้สีติดและคงทนขึ้น ดังกล่าวจะย้อมใส่ผ้าฝ้ายสีทึบที่ซื้อจากอุบลฯ ด้วย และบางครั้งจะมีการส่วมส้อมเป็นลายต่างๆ เอง เช่น ลายพริกไทย ลายลูกแก้ว และนำไปจำหน่ายที่งานของดีศรีขุนหาญ และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ผู้นำภูมิปัญญาคือ นางตุ้ย สายจันทร์ และนางมณี อุปสุข

ภาพที่ 8,9,10,11 ต้นกระเบา ผ้าย้อมกระเบา ต้นตานกพิราบ และผลกระเบา

ที่มา : คณะผู้วิจัย

ภาพที่ 12,13,14,15 กรรมวิธีย้อมผ้าจากผลกระเบาของชาวบ้าน

ที่มา : คณะผู้วิจัย

ในส่วนการบริหารจัดการจะมีขึ้นในรูปแบบของสมาชิกกลุ่มสตรีที่สนใจในทุกๆ 2 เดือน จะประชุมกัน 1 ครั้ง เพื่อสรุปเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ ค่าแรง และรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ มีการถ่ายทอดและสืบทอด โดยเปิดให้ผู้สนใจเข้าชมวิธีการและขั้นตอนการผลิตได้ที่ศาลาประชาคมหมู่บ้านบ้านกระเบา ซึ่งคุณค่าที่สำคัญ คือ การใช้เวลาวางให้เป็นประโยชน์ ได้รับความรู้ สร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาการตลาดวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของบรรพชนให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี อีกทั้งยังช่วยให้ความรู้แลประสบการณ์เกิดความคงทนมากขึ้น (ตุ้ย สายจันทร์, สัมภาษณ์ และ มณี อุปสุข, สัมภาษณ์)

7.2.3 ภูมิปัญญาการทำเทียน บ้านกระเบา นายเทพ สะอาด เป็นคนชุมชน ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านกระเบา อำเภอกันหาญ ได้นำภูมิปัญญาการทำเทียนติดตัวมาด้วย ซึ่งนายเทพไม่ได้ทำเทียนน้อยเป็นของที่ระลึกโดยตรง แต่ได้ต่อยอดจากภูมิปัญญาการทำเทียนน้อยเมืองชุมพร โดยได้ทำเทียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ที่สามารถบรรจุทุกสิ่งของขนาดเล็กและคนได้จริงๆ ทั้งนี้ภูมิปัญญาการทำเทียนเดิมทำเพื่อใช้เป็นพาหนะเดินทางขนส่งของต่างๆ แต่ทุกวันนี้ทำเพื่อใช้ในสถานที่ต่างๆ ในพิพิธภัณฑ์ ศูนย์การค้า บ้านเรือน จึงทำให้มีการทำเทียนขนาดเล็กเพื่อเป็นของเอาไว้อากเล่น ต่อมาผู้คนเห็นว่าดีเลยมีคนมาขอซื้อและสั่งทำมากขึ้น ซึ่งการทำเทียนจะเริ่มจากนำไม้มาตัดเป็นส่วนประกอบต่างๆ แล้วจึงนำไปสลักกลดลาย แล้วจึงนำไปประกอบเป็นลำเทียน ซึ่งจะใช้สลักดอกแทนตะปู บางส่วนใช้หวายมัด ขอบล้อจะใช้เหล็กหุ้มโดยใช้ความร้อน

เผาตอกเข้ากับขอบล้อ เวลาทำเกวียนแต่ละลำก็ไม่เท่ากัน แต่ไม่เกิน 3 เดือน (เทพ สะอาด, สัมภาษณ์) ในส่วนการบริหารจัดการยังไม่เด่นชัด เนื่องจากปราชญ์ชาวบ้านสูงอายุมากแล้ว และขาดผู้สืบสานต่อ

ภาพที่ 16, 17, 18, 19 ภูมิปัญญาการทำเกวียนของชาวบ้าน
ที่มา : คณะผู้วิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนปีงบประมาณ 2563 : โครงการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงวัย “แก่อายุมีคุณค่า ชราอย่างมีคุณภาพ” บริบท 4H ที่เน้นด้านพลังทางทักษะ (Hand) ผ่านกระบวนการความเป็นปราชญ์แห่งชุมชน และการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา (Head) ผ่านกระบวนการความเป็นครูสืบสานการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นในบริบทของผู้สูงอายุในห้องเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลโนนสูง ซึ่งท้องถิ่นแห่งนี้มีภูมิปัญญาที่หลากหลาย สมควรแก่การอนุรักษ์และต่อยอดให้คงอยู่ต่อไป โดยในปัจจุบันเมื่อถึงงานประจำปีของอำเภอชุมหาญ กลุ่มชาวบ้านจะนำสินค้าไปจำหน่าย และนำวัฒนธรรมไปละเล่น ด้วยตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณี ภูมิปัญญาด้านหัตถศิลป์ เพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริมและพัฒนาไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาของท้องถิ่นต่อไป (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) ทั้งนี้ควรจะเริ่มต้นจากคนในชุมชนเป็นสำคัญ ดังคำกล่าวของจากรุวรรณ ธรรมวัตร ที่ว่า “การเกิดเป็นชาวอีสานนั้นไม่ยากนัก แต่การดำเนินชีวิตให้อยู่ดีมีสุขควรแก้อัตภาพนั้นกลับยากยิ่งกว่าทางรอดของคนและชุมชน จึงอาศัยยุทธศาสตร์แห่งการพึ่งกันเองและพึ่งตนเอง (จากรุวรรณ ธรรมวัตร, 2531)

8. บทสรุป

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านกระเบา บ้านหนองบัวและบ้านจะกุด ตำบลโนนสูง อำเภอชุมหาญ จังหวัดศรีสะเกษ มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีการอนุรักษ์โดยผู้นำชุมชนที่มองเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมดังกล่าว และมีการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ และที่สำคัญคือช่วยสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน มีความเข้าใจในชาติพันธุ์ ความเชื่อ และใช้ชีวิตบนรากฐานของวัฒนธรรมตนเองเป็นหลัก มีความเข้มแข็งของชุมชน สร้างการท่องเที่ยวที่มั่นคงและยั่งยืน มีลักษณะกายภาพที่เห็นเด่นชัด มีจิตใจที่ประกอบด้วยการมีความสามัคคี เสียสละ มีความรักและห่วงแหนวัฒนธรรม และมีปัญหาที่ประกอบด้วยการศึกษาวัฒนธรรม มีการถ่ายทอดแก่เยาวชน รู้จุดแข็งจุดอ่อน และการป้องกันวัฒนธรรมแปลกปลอม มีการอยู่ร่วมกันอย่างเข้มแข็ง มีความสามัคคี และมีความภาคภูมิใจในชนเผ่า และควรปลูกฝังแนวคิดและวิถีการดำรงตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา และควรมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านระบบการศึกษา อันจะส่งผลให้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้มแข็ง และสามารถดำรงตนอยู่ในพื้นที่ทางสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ

9. อภิปรายผล

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านกระเบา บ้านจะกุด และบ้านหนองบัว ตำบลโนนสูง อำเภอชุมหาญ จังหวัดศรีสะเกษ มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชน เมื่อแยกประเภทของภูมิปัญญา

ท้องถิ่นตามเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พบว่าส่วนใหญ่ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะอยู่ในหมวดศิลปกรรมและโบราณคดี และหมวดชีวิตความเป็นอยู่ และวิทยาการ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการดำรงชีวิตของบุคคลในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับรัตนะ บัวสนธ์ ที่ได้ให้มุมมองว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือกระบวนการที่คนของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลก และสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา คติ จารีตประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอด สั่งสอน และปฏิบัติสืบเนื่องกันมา และปรับปรุงให้เข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละสมัย โดยกระบวนการที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกออกได้เป็น 3 ลักษณะ ลักษณะที่ 1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม ลักษณะที่ 2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคม หรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และลักษณะที่ 3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพัฒนาตนเอง (รัตนะ บัวสนธ์, 2537)

จากข้อมูลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนกลุ่มนี้เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ซึ่งเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การทำเสื่อและหมวกจากกก และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ (รำแม่มด การทำเกวียน การย้อมผ้าจากผลกระเบา) และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมของบุคคล กลุ่ม และชุมชน ผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสุขในชุมชน โดยเฉพาะประเพณีการรำแม่มด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ ที่ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่เพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม (เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ, 2544) รวมถึงเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจให้คนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของจารุวรรณ ธรรมวัตร ที่ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างของชาวอีสานเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยรักษาสภาพสังคมและสถานภาพของสังคมนี้ให้คงอยู่ และเป็นเครื่องเสริมสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ชาวอีสาน เมื่อมีโอกาสประกอบกิจตามประเพณีในแต่ละเดือนร่วมกัน ประเพณีนั้นเรียกว่าฮีต 12 หรือจารีตประเพณี 12 ประการ อันเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อมาแต่บรรพบุรุษ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2541)

หากพิจารณาถึงประเด็นการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะถูกบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่จะถูกบริหารจัดการโดยผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน หรือเจ้าของภูมิปัญญา เป็นผู้ที่มผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่องในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญจากชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของจารุวรรณ ธรรมวัตร เรื่อง “ภูมิปัญญาอีสาน 2” ที่ว่า ผู้ที่สามารถขับเคลื่อนภูมิปัญญาของชุมชนให้ดำรงอยู่ได้ คือ ผู้สูงอายุ ที่มีบทบาทได้แก่ มรรคนายกผู้รู้กิจพิธีทางศาสนา พราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในพิธีบายศรี หรือปราชญ์ชุมชนประเภทอื่นๆ เป็นต้น (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2536. และ จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2524)

หากพิจารณาในด้านการเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต มีการรวมกลุ่มเพื่อตั้งเป็นชมรม และเพื่อปรับปรุงภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ากับบริบทสังคมยุคใหม่ (กฤษณา วงษาสันต์ และคณะ, 2542)

ในด้านการถ่ายทอดและสืบสาน ภูมิปัญญาของชุมชนแห่งนี้เกิดจากการได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้รู้จากเครือญาติและเกิดจากประสบการณ์โดยตรง ประกอบกับความสนใจ ความชอบ และความศรัทธาในภูมิปัญญานั้นๆ อีกทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นของทั้ง 3 ชุมชน ยังได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลโนนสูงในการจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวันสำคัญ และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปสอนนักเรียนในชุมชน สอดคล้องกับเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติที่กล่าวว่า กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาประกอบไปด้วย การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การคิดร่วมกัน การสร้างสรรค์กิจกรรมหรือการทำงานร่วมกัน

การบรรยายหรือเวทีชาวบ้าน ซึ่งบริบทของทั้ง 3 ชุมชน มีภูมิปัญญาที่สืบเนื่องและถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และมีการปรับประยุกต์ตามบริบทสังคมที่เปลี่ยนไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) และ ยังสอดคล้องกับทัศนะของประจักษ์ บุญอารีย์ ที่ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรมีการปรับปรนกับเทคโนโลยี สมัยใหม่เพื่อการนำมาใช้กับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และภูมิปัญญาหลายอย่างที่อาจลบล้างและสูญหายไป เพราะไม่สามารถปรับปรนให้เข้ากับวิถีเทคโนโลยีสมัยใหม่ (ประจักษ์ บุญอารีย์, 2542)

10. ข้อเสนอแนะ

ควรคัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมยุคใหม่มากที่สุดมาเป็นแนวทางในการ พัฒนาและจัดรูปแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป ควรมีการศึกษาบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสืบ สานอย่างจริงจัง และควรเร่งศึกษาเนื่องจากผู้ให้ข้อมูลในอนาคตอาจมีน้อยลง รวมถึงควรมีการศึกษาแนวทาง สร้างการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงศึกษาพื้นที่หมู่บ้าน อื่นๆ ในละแวกใกล้เคียงเพิ่มเติม และการศึกษาครั้งนี้อาจเป็นแนวทางสำหรับพื้นที่อื่นๆ ต่อไปได้ และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำผลการศึกษาดังกล่าวไปใช้ประโยชน์เพื่อสร้างมูลค่าที่อาจจะมีอยู่ในรูปของ การศึกษา วัฒนธรรม หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อความเข้มแข็งในความหลากหลายทางวัฒนธรรมใน สังคมไทย

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้เน้นการศึกษาภูมิปัญญาในช่วงระยะเวลาประมาณ 50 – 60 ปี ของการ เติบโตของชุมชนอย่างกว้างๆ จากข้อมูลที่ได้รับรวบรวมมา เพื่อให้เกิดความเข้าใจประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของ ชุมชน และสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำวิจัยที่เกี่ยวกับชุมชนทางด้านอื่นๆ ต่อไปในอนาคต และควรศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เหล่านี้ให้เกิดเป็นมูลค่า เช่น การท่องเที่ยว เป็นต้น รวมถึงเพื่อการธำรงรักษาให้คงอยู่ต่อไป

บรรณานุกรม

หนังสือและวิทยานิพนธ์

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). รายงานการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว.
- กฤษณา วงษาสันต์ และคณะ. (2542). วิถีไทย. กรุงเทพฯ : บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด.
- กระทรวงมหาดไทย. (2529). ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดศรีสะเกษ. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.
- คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ศรีสะเกษ. (2535). ประวัติศาสตร์ศรีสะเกษฉบับสมบูรณ์. ศรีสะเกษ : ศรีสะเกษฉบับสมบูรณ์.
- ศุภสภา. (2543). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ. กรุงเทพฯ : ศุภสภา.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2531). หมู่บ้านกับการพึ่งตนเอง ใน ภูมิปัญญาแห่งอีสาน : รวมบทความอีสานคดี ศึกษา. มหาสารคาม : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2536). ภูมิปัญญาอีสาน 2. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซต (ที่ระลึกในงานฌาปนกิจ ศพนายลิขิต จันทระ เกษ ณ เมรุวัดพระบรมธาตุ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 12 ธันวาคม 2536).

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2541). **คติชาวบ้านอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ. (2541). **ความหลากหลายทางภูมิปัญญาและวิถีเศรษฐกิจในชุมชนสองฝั่งโขง**. มหาสารคาม : อาศรมวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประจักษ์ บุญอารีย์. (2542). **คัมภีร์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาอีสาน**. อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ประนุช ททรัพย์สาร. (2525). **วิวัฒนาการทางเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พ.ศ.2394 – 2475**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ประวัติศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ ะสี. (2534). **การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ใน การสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมกับการพัฒนาการพัฒนาชนบ.** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปิยนถ บุนนาค. (2550). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516)**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภราดร ศรีปัญญา และคณะ. (2558). **ศรีสะเกษ จังหวัดของเรา 2 : ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ การคมนาคม และสิ่งแวดล้อม**. อุบลราชธานี : ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.
- รัตน์ บัสนธ์. (2537). **ที่มาและความหมายของภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ และสำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ. (2543). **ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ**. ศรีสะเกษ : สภาวัฒนธรรมฯ.
- สุทัศน์ กองทรัพย์. (2536). **ความสำคัญของเมืองคูขันธ์ สังฆะ และสุรินทร์ พ.ศ.2302 – 2450**. มหาสารคาม : ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย. (2545). **ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น : ประวัติอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ของจังหวัดศรีสะเกษ**. ศรีสะเกษ : สำนักงานจังหวัดฯ.
- สำนักงานเทศบาลตำบลโนนสูง (ม.ป.ป.). **ข้อมูลการวิจัยชุมชนด้วยวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (RECAP) ของเทศบาลตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ..
- เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ. (2544). **ภูมิปัญญาอีสาน**. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง และมูลนิธิภูมิปัญญา.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ. (2546). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- อุศนา นาศรีเคน. (2546). **อีสานในการรับรู้และทัศนะของผู้ปกครองกรุงเทพฯ ตั้งแต่หลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369 ถึง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475**. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอเจียน แอมอนิเย. (2541). **บันทึกการเดินทางในลาวภาค 2 พ.ศ.2440**. แปลโดย ทองสมุทร โดเรและสมหมาย เปรมจิตต์. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทบวงมหาวิทยาลัย.

บทสัมภาษณ์

- กัต ศิริระเจริญ, ชาวบ้านบ้านจะกุด หมู่ 7. สัมภาษณ์. 25 กรกฎาคม 2563
- ตุ สายจันทร์, ชาวบ้านบ้านกระเบา หมู่ 4. สัมภาษณ์. 17 กรกฎาคม 2563.
- เทพ สะอาด, ชาวบ้านบ้านกระเบา หมู่ 4. สัมภาษณ์. 17 กรกฎาคม 2563.
- บุญมี พิมมาศ, ชาวบ้านบ้านหนองบัว หมู่ 6. สัมภาษณ์. 20 กรกฎาคม 2563.
- ประดิษฐ์ ศิลาบุตร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราชญ์เมืองศรีสะเกษ. สัมภาษณ์. 25 กรกฎาคม 2563.
- มณี อุปสุข, ชาวบ้านบ้านกระเบา หมู่ 6. สัมภาษณ์. 17 กรกฎาคม 2563.
- ศศิวิมล คำลอย, เจ้าหน้าที่สำนักงานเทศบาลตำบลโนนสูง. สัมภาษณ์. 25 กรกฎาคม 2563